

Natyurmort janrida rang va yorug'lik uyg'unligi orqali badiiy idrokni rivojlantirishning pedagogik asoslari

Tolibova Umida Davlat qizi

Navoiy davlat universiteti

“Dasgohli rangtasvir” yo‘nalishi

4 - kurs “R”guruh talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada natyurmort janrida rang va yorug'lik uyg'unligini o'rgatish orqali talabalarda badiiy idrok va estetik tafakkurni rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Maqolada tasviriy san'at ta'limida ranglar nazariyasi, yorug'-soya munosabatlarini o'rgatish metodikasi hamda Shovdirov S.A.ning ilmiy ishlari asosida badiiy kompozitsiyani shakllantirish tamoyillari yoritilgan.

Kalit so'zlar: natyurmort, rang uyg'unligi, yorug'lik, badiiy idrok, estetik tafakkur, tasviriy san'at, kompozitsiya, pedagogika.

Tasviriy san'atning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lgan natyurmort janri nafaqat badiiy tasvir vositasi, balki estetik idrok va tafakkurni rivojlantiruvchi kuchli pedagogik vositadir. Rang va yorug'lik uyg'unligi natyurmort asarlarining asosiy ifoda vositalaridan biri bo'lib, ular orqali rassom buyumlarning shakli, fakturasi va fazoviy tuzilishini aks ettiradi.

O'qituvchilar uchun natyurmort janrida rang va yorug'-soya uyg'unligini o'rgatish nafaqat texnik mahoratni oshirish, balki talabalarining badiiy tafakkurini kengaytirish, estetik his-tuyg'ularini boyitish uchun ham muhimdir. Shu sababli, natyurmort janrini o'rgatishda ranglar nazariyasiga, kompozitsion muvozanatga va yorug'lik ta'sirini anglashga e'tibor qaratish lozim.

Mazkur maqola Shovdirov S.A.ning (2017–2025) ilmiy ishlari hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida talabalarda rang idroki, vizual tafakkur va estetik didni shakllantirish yo'llarini tahlil qiladi.

Tasviriy san'at ta'limida rang va yorug'lik uyg'unligini o'rganish natyurmort janrining eng muhim bosqichlaridan biridir. Natyurmortda buyumlarning o'zaro joylashuvi, fazoviy holati, material fakturasi va ular ustiga tushayotgan yorug'lik nuri badiiy obrazning ifoda kuchini belgilaydi. Shu bois, pedagogik jarayonda rang va yorug'likning o'zaro ta'sirini amaliy mashg'ulotlar orqali o'rgatish muhim hisoblanadi.

Talabalar avvalo rang turlarini, ularning toifalari va rang haroratini o'rganishlari zarur. Iliq va sovuq ranglarning uyg'unligi, asosiy va yordamchi ranglar o'rtasidagi muvozanat kompozitsion yaxlitlikni yaratadi. Ranglar nazariyasini chuqur o'rganish talabalar uchun predmetlarning fazoviy hajmini, chuqurligini va material xususiyatlarini to'g'ri aks ettirish imkonini beradi.

Yorug'-soya munosabatlarini o'rganish ham talabalarda badiiy tafakkurni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Yorug'lik nuri yo'nalishi, uning predmetlarga

ta'siri va natijada paydo bo'ladigan soya shakli talabaning kuzatuvchanligini oshiradi, ularni realistik ifoda uslublariga yaqinlashtiradi. Yorug'likning turli manbalardan tushishi, soya va yarim soya holatlarining kuzatilishi natyurmortni tabiiy va hayotiy ko'rinishda yaratishga yordam beradi.

Pedagogik yondashuvda natyurmort mashg'ulotlari bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Birinchi bosqichda talabalar rang doirasini tanlaydilar, predmetlarni joylashtirish va ularning o'zaro nisbati bilan ishlaydilar. Ikkinchi bosqichda yorug'lik yo'nalishi, soyalar va hajmni belgilashga e'tibor qaratiladi. Uchinchi bosqichda esa rang uyg'unligi va kompozitsion butunlik ustida ishlanadi. Shovdirov S.A.ning (2017) ta'kidlaganidek, o'quvchilarni amaliy faoliyatga faol jalb qilish, kuzatuvchanlikni rivojlantirish va rangni his etish qobiliyatini o'stirish badiiy idrokni shakllantiradi.

Natyurmort janrida badiiy idrokni rivojlantirishda estetik tahlil usulini ham qo'llash foydalidir. Talabalardan asar ustida ishlashdan avval buyumlarning rang uyg'unligini, shaklini, o'lchamini va kompozitsion joylashuvini tahlil qilish talab etiladi. Bu jarayon ularda san'at asarlarini tahlil qilish, mantiqiy fikrlash va ijodiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Rang uyg'unligi bilan ishlash davomida talabalar kontrast va muvozanatni topish, ranglarning hissiy ta'sirini anglash orqali badiiy obraz yaratishni o'rganadilar. Bu esa ularning estetik idrokini chuqurlashtiradi. Yorug'lik bilan ishlash jarayonida esa fazoviy tafakkur, kuzatuvchanlik va tafsilotlarga e'tibor kuchayadi.

O'qituvchi bu jarayonning bosh yo'naltiruvchisi sifatida talabalarga nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy misollar orqali tushuntirish beradi. Masalan, rang kontrasti, yorug'lik manbai, predmet materialining fakturasi va optik ta'sir natijalari turli misollar orqali amaliy mashg'ulotlarda ko'rsatiladi.

Natyurmort janrida rang va yorug'lik uyg'unligini o'rganish nafaqat texnik ko'nikma, balki badiiy dunyoqarashni shakllantirish vositasidir. Talabalar asarda go'zallikni ko'rish, unga estetik baho berish va uni badiiy ifoda bilan aks ettirishga o'rganadilar. Shovdirov S.A. (2023) ta'kidlaganidek, o'quvchilarda tasviriy savodxonlikni shakllantirish uchun estetik idrok va badiiy tafakkurni birgalikda rivojlantirish zarur.

Natyurmort janrida rang va yorug'lik uyg'unligini o'rganish talabalarda badiiy idrok, estetik did va vizual tafakkurni rivojlantiradi. Ranglar o'rtasidagi muvozanat va yorug'-soya munosabatlarini anglash ularni realistik tasvir yaratishga olib keladi. Pedagogik yondashuvlar asosida bosqichma-bosqich mashg'ulotlarni tashkil etish, kuzatuvchanlikni rivojlantirish va rang sezuvchanligini oshirish san'at ta'limining samaradorligini kuchaytiradi. Shu bois, rang va yorug'lik uyg'unligini o'rgatish natyurmort janrida estetik idrokni shakllantirishning eng muhim metodik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Шавдилов С. А. Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности // Педагогическое образование и наука. – 2017. – № 2. – С. 109-110.
2. Shavdirov S. A. Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons // Eastern European Scientific Journal. – 2017. – № 1. – С. 131-134.
3. Shovdirov S. A. Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari // Inter education & global study. – 2024. – № 1. – С. 8-14.
4. Shavdirov S. Method of organization of classes in higher education institutions using flipped classroom technology // AIP Conference Proceedings. – 2025. – Т. 3268. – № 1. – С. 070035.
5. Ibraimov X., Shovdirov S. Theoretical Principles of The Formation of Study Competencies Regarding Art Literacy in Students // Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – № B10. – С. 192-198.
6. Baymetov B. B., Shovdirov S. A. Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts // International Journal on Integrated Education. – 2023. – Т. 4. – № 3. – С. 60-66.
7. Gombrich, E. H. *The Story of Art*. London: Phaidon Press, 1995.
8. Arnheim, R. *Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye*. University of California Press, 1974.
9. Федоров, В. П. *Основы композиции в изобразительном искусстве*. Москва: Искусство, 1980.
10. Eisner, E. W. *The Arts and the Creation of Mind*. Yale University Press, 2002.